

N. F. Belonozsko harkovi lakos naplójából

Átdolgozta V. Ligyin [1941–1942]

1941. december 15-én több mint tízezer zsidót zsúfoltak össze a harkovi traktorgyár területén; januárban mindnyájukat megölték Roganyja mellett. Csak az menekült meg, akinek sikerült elszöknie vagy idegen családoknál rejtőzködni. Egy harkovi lakos, N. F. Belonozsko rövid feljegyzéseket készített akkoriban. A tragikus erejű dokumentumot minden részletében megőriztük. „Itt sóhajok, sírás és csikorogva / száz jaj hangzott a csillagtalan éjen...” Ezek a Dante „Poklá”-ból idézett szavak [Babits Mihály fordításában] mottóul szolgálhatnak a fájdalomban született feljegyzésekhez.

*

[...] A város utcáin dühödt szél tombol. Akasztottak tetemeit hintáztatja, a házak faláról letépi a piszkos rendeletek foszlányait... „Partizánok támogatásáért – halálbüntetés, vöröskatonák rejtegetéséért – halálbüntetés...” Halál és halál. Halál mindenütt.

Ezekben az iszonyatos napokban indulunk lerombolt házunkból új lakásunkba a Szumszkaja utcába, keresztül a néptelen városon. Rengeteg ember lakik már benne, de én ezt még nem tudom. A lakásokban mindenki rémülten ül. Németek járják végig a szobákat, és elvisznek mindent, ami a kezükbe akad. A mi lakásunkban már együtt volt minden lakó, sokan, és mind nő. Ott ül egy nagyon szép lány, Riva a nagy fekete szemével, az arca fénytelen, haja elegánsan a fejére fésülve, a hangja kellemes, bűgő. Mellette egy apró, dundi két és fél éves kisfiú, ő Surik. Rivának két húga is van, a még kislány Szofa és Margareta, aki idősebb, lehet vagy tizenkét éves, az arca szigorú, és ugyanolyan nagy szeme van, mint a nővérének. Az anyjuk meghalt. A bátyjukról beszélnek, aki a Vörös Hadseregben harcol. Moszkvában végezte az Akadémiát. Merre járhat most? Megszéppelve figyelnek minden

zajra. Legfőbb értékeiket már elrabolták a németek, mi lesz ezután? A szobában lakik még a Gerselman család. Anya és két lánya. Az anya gyönyörű zongoraművésznő, a konzervatóriumban dolgozott. Esténként mécses mellett olvas, a lányok varrnak. A két lánynak, Surának és Szonjának felsőfokú végzettsége van. Szonja Lvovból érkezett, ahol egy könyvtár vezetője volt. Én a mamával élek. A férjem katonai tanfolyamot végez Szaratovban. Nem sikerült elutaznunk, hiába vártuk, hogy eljön értem [...] Az idei tél nagyon rosszul indult. Kályhája senkinek sem volt. Tüzelője sem. Én már dolgozom egy étkezdében. Ma fagyott répából készült borscs van kenyér nélkül, meg van még a kazein, valami fehér, gusztustalan ragacs, olyan, mint a gyanta. Mire való – eddig nem sikerült megtudnom. Állítólag még a repülőgépgyártásnál használják. Egész nap az étkezdében fagyoskodom, kiabálás: nem elég a kazein. Az emberek ott esnek össze az ajtó előtt. Én egyelőre élek: megehetek néhány adag kazeint, és valamennyit még haza is vihetek, otthon azonban napról napra rosszabb. A konyhában még parázslik a tűzhely, a lakók a bútorokat hasogatják fel tűzifának. A lakók a tűzhely körül kuporognak.

Ljuba és Vera gyufaskatulyákat készít. Száz skatulya egy pohár búzakorpa. A mécses alig pislákol. A Morduhajev lányok a tűzhely mellett ülnek, a földön. Hallgatnak. Az este sehogy sem akar véget érni. Nágya, a munkásnő másnap fogja minden holmiját, és elmegy a „váltóhelyre”. Csak öt nap múlva tér vissza viharverten. A németek elszedték mindenét, csak egy zacskó borsója maradt. Nágya vég nélkül arról mesél, hogy a faluban borscsot evett kenyérrel. Erre tessék, az összes fiatal vele akar menni. Odakint dermesztő a hideg, nincs mit felvenniük. Riva egy öreg sárcipőt húz meztelen lábára. Elmentek. Csendben. Elfoglalom a legjobb helyet a tűzhely mellett.

Az utcán újabb rendeletek jelentek meg – huszonnégy órán belül minden zsidó köteles elhagyni a várost. Szörnyűséges menet hömpölyög az utcákon. Négy órakor érkeztem haza futva. A lakásban riadalom, sírás. A gondnok kijelentette, hogy Morduhajevéknek azonnal tisztulniuk kell a lakásból, mert zsidók. A lányok épphogy megérkeztek vidékről, semmit sem hoztak, mindenüket elvették, Surik pedig lepényt követel. Mit tegyünk? Margaritával együtt szaladok a Szumszkaja 100-ba, a parancsnokságra, ahol elmondom, hogy sok éve ismerem Morduhajevéket, és tudom, hogy örmények (valamilyest beszélek németül, mert nemrég végeztem a főiskolát). Sikerült. Maradhatnak, amíg van, aki kezeskedik értük. Maradnak, de már nincs erejük semmihez. Senki nem ad nekik munkát, mondván,

hogy zsidók, azt kiabálják utánuk, hogy „júda”, nincs miből megélniük. A nagy szobában, ahol laknak, az északra néző ablakok miatt hidegebb van, mint odakinn.

A mi szobánkban elsőként Sura és Szonja mamája esett ágynak. Szonja egy délre eső településre járt el, hogy tejet szerezzen neki. Lassan fogy belőle az élet. Aztán ott az első koporsó a lakásunkban, a fehéreneműs szekrény.

Esténként mindenki a lábát vizsgálja aggódva, ujjal tapogatják, nem puffedt-e fel: Szonja és Sura lába erősen duzzadt, Murdajevék lányának viszont szabályosan sorvad. Olyanok valamennyien, mint a viasz. Nem fészülködnek, nem mosakodnak, krumplihéjból kotyvasztanak valamit, nincs már mit eladniuk. A szobában mindent ellepnek a tetvek. Szofa és Nyura ágynak dőlt. Surik is csak fekszik. Már nem is sír, sőt a levest sem akarja megenni, amit az ebédlőből hozok. A lakásban megvan a második halott, Nyura, és egy hétre rá már Riva sem volt velünk. Margarita koldulni jár, támoanyag a gyengeségtől, a szeme beszűkül, borzongás nélkül nem tudok a szemébe nézni. Elesik, feltápáskodik, és megint elesik. Neki kell etetnie Surikot és Szofát. Ő az idősebb, már tizenkét éves. Szofa és Surik hangosan kiabál a szobából, enni kérnek tőle. A szobában bűz és piszok, bemenni is rossz. Még mindig dolgozom az étkezdeben. Pokoli hideg van, a leves belefagy a tányérokba. Tűrök – élni muszáj.

Újabb halottunk van. Szonja a kórházban halt meg. Kirepedezett mindkét lába. Fertőzést kapott, és meghalt vérmérgezésben. Tömegsírba temették. Nincs már senki, akivel esténként a múltra emlékezem, hogy milyen volt az élet a németek előtt. Nincs kivel álmodozni. Margarita is megbetegedett.

Tegnap Surik lepényt kért. „A mama adott” – mondta és elmosolyodott, estére meghalt. Margarita a sarkára állt, és azt mondta, hogy Surikot a rokonai mellé kell temetni. Iszonyatos rongyokban jár. Egyre nagyobb a hideg. Sura nincs velünk, elment Ljubotyinba. Nagyá szintén vidékre ment, és nem jött vissza. Biztosan meghalt. Szofa és Margarita betegen fekszik, hoztam nekik levest, de nem akartak enni belőle. Teát kérnek. Szörnyen festenek. Merő csont, bőr, és nagy fekete szemek. Reggel benéztem hozzájuk a szobába. Meghaltak. Mindketten halottak. Szofa az ágyban, Margarita a földön. Hogy temessem el őket? Elmentem a polgármesterhez – azt mondja: „Zsidókat nem temetünk”. Már tíz napja, hogy itt fekszenek. Jó, hogy hideg van, de még így is érezni a hullaszagot. Még tizenkét napig fekszenek ott. Végül elvitték őket. Ki kell takarítani a szobában. Jött

Petrovna asszony, éppen emeli fel a derékaljat, amikor éles, szívszag-gató sikolyt hallok. A derékalj alatt, amelyiken Margarita aludt, ott fekszik Surik. Akkor halt-e meg, vagy ő tette oda szándékosan, hogy véget vessen szenvedéseinek? Ki mondja meg? Már másfél hónapja feküdt ott. Mikor lesz ennek vége? Mikor?

*

N. F. Belonozsko a háború előtt végezte el a főiskolát, férje a fronton harcolt. További sorsára a *Zsidó Antifasiszta Bizottság* forrásai között nincs utalás.

A dokumentum megjelent: Krausz Tamás (szerk.): *Az ismeretlen Fekete Könyv, Szentanúk vallomásai a szovjet zsidók tragédiájáról, 1941–1944.* Budapest, Pannonica Kiadó, 2005, 83–85. Az újraköz-lését előkészítette: Bartha Eszter.